

MUTLU İŞÇİ EFSANESİ

Geçenlerde elime Amerika’da yayınlanmış bir kitap geçti. Sosyoloji derslerinde yardımcı kitap olarak kullanılan cinsten. Sosyolojiyi ilgilendiren konularda tanınmış bilgin ve yazarların yayınlarından alınmış parçalar sistemli bir şekilde verilmiş. Kısacası, sol propaganda ile ilgisi olmayan bir ders kitabı. Baskısı 1961. içinde “Mutlu İşçi Efsanesi” adlı bir yazı var (*). Batı’nın en zengin memleketi olan Amerika’da, Amerika’nın en zengin, gelişmiş sanayi kollarından biri olan otomobil sanayiinde işçilerin durumunu anlatıyor.

Bu yazıyı okuyunca aklıma hemen, bizde, işçi haklarından yana görünen bazı aydınlarımızın ve egemen çevrelerimizin işçi meseleleri konusundaki tutumları, ileri sürdükleri iddialar geldi. İşçi sınıfının artık daha fazla baskı altında tutulamıyacağı, işçi haklarının hiç değilse bir derece tanınması gerektiği zorunluğu anlaşılınca işçilerin önüne Batı sendikacılığı, özellikle Amerikan sendikacılığı örnek olarak sürülmiye başladı. İşçilerimizin ve onunla birlikte diğer bütün emekçi kütelerin siyasal bakımdan şuurlanıp teşkilatlanmasını, emekçilerin hak ve menfaatlerini gerçekten savunan bir partinin iktidara seçilmesini önlemek için, sendikacılık hareketi ile toplu sözleşme ve işçilerin mevcut partileri kendi açılarından değerlendirerek destekleyip desteklememeleri biricik çıkar yol olarak gösterildi ve gösteriliyor. Batı’da artık sağ-sol, liberal-sosyalist ayrımı anlamını kaybetti, sınıf mücadelesi ortadan silindi, sınıflar arasında keskin farklar yok oldu; Batı’da işçi artık refaha ermiş, halinden memnun, mutlu bir ömür sürüyor, deniliyor. Bu görüşü işçi meselelerinin resmi sorumlusu Çalışma Bakanı Bülent Ecevit de paylaşıyor. “İşveren” dergisinin birinci sayısında çıkan yazısında uzun anlatmıştı bunları.

Bu bakımdan, yukarıda sözünü ettiğim yazıyı kısaca özetlemenin bizim için de faydalı ve ilginç olacağını düşündüm.

“Umumiyetle orta sınıf adamı, özellikle de orta sınıf aydını, işçiyi sanki bulutlar arasından bakıyormuş gibi, belirsiz bir şekilde görüyor” diyor yazar. Orta sınıf aydını işçi konusunu ele aldığı zaman da farkına varmadan kabul ettiği iki görüşten hareket ediyor: 1) Posta güvercini gibi, işçi denilen insan tipi de artık ortadan kalkmaktadır veya, 2) Şayet halâ ortalarda görünüyorsa, bizlerden hemen hiç farkı yoktur; o da orta sınıf benzerleri gibi semiz, halinden memnun, biraz kendisini beğenmiş ve biraz tedirgindir. Kısacası, işçi sınıfı orta sınıf gibi kazanıyor, seçimlerde oy’unu orta sınıf gibi kullanıyor, orta sınıf gibi giyiniyor, orta sınıf gibi hayal kuruyorsa, artık işçi, işçi olarak mevcut değildir. “Ama” diyor yazar, “bir şey var ki onu işçi orta sınıf insanı gibi yapmıyor: işçi, işçi gibi çalışıyor.”

Sonra yazar işçinin çalışma şartlarını sıralıyor. Kendisi yazar olduğu halde çeşitli zamanlarda sanayi işçisi olarak çalışmış. Son 1956’da çalıştığı sırada otomobil fabrikalarında durumu kendi gözlemlerine dayanarak özetliyor. Hatırlatmak lâzım ki, Amerikanın otomobil sanayii işçileri en refaha erişmiş işçiler arasındadır ve çeşitli

işkolları arasında ücretler ve iş şartları bakımından büyük farklar vardır. İşte yazarın gözlemleri:

Ortalama olarak bir otomobil işçisinin saatlik ücreti iki doların biraz üstündedir. Otomobil Sanayi Sendikasının yirmi yıllık çetin mücadelesinden sonra işçinin aldığı bu para yine de “geçindirecek kimsesi olmayan, tecrübesiz, yarı okumuş kolej mezunlarına işe ilk başlarken verilen maaştan daha düşüktür.” Vergi, sosyal sigorta ve daha başka kesintilerden sonra otomobil işçisinin eline geçen haftalık ücret tutarı yetmiş doların biraz üstündedir. Bu ise orta sınıf kazançları ile mukayese bile edilemez.

Türk parasına çevrilince yüksek bir gelir görünen bu haftalık ücret için yazar, (Gelirlerin gerçek değeri o toplumdaki hayat şartlarına göre ölçülür elbet) “1950 ortalarında bir ailenin böyle bir gelirle nasıl geçinebileceğini sormak daha isabetli olur” diyor. İşçi ailelerinin nasıl geçindiklerini de şöyle anlatıyor:

Bir kere fazla mesai yapmak fırsatı çıktı mı işçi bunu kaçırmıyor. Hiç bir otomobil şirketi yılda elli hafta devamlı iş garanti edecek durumda olmadığından, istihsalin canlı olduğu mevsimlerde işçiler birbiri ardına haftalarca günde dokuz, on, on bir, hatta çoğu zaman on iki saat çalışırlar. Bununla da kalmaz, geçindirecek aileleri varsa boş zamanlarında bir başka iş de yaparlar. Tamir işleri, satıcılık, şoförlük, inşaat işçiliği bu boş zaman işleri arasındadır.

Bu da yetmez, taksitle aldığı eşyanın borcunu ödemek için ailenin diğer fertleri de çalışır. “Bugünkü tipik işçi ailesini erkeğin kazancı geçindirmez, ailenin bir kaç nesilden ayrı ayrı fertleri gelirlerini bir araya koyarak ihtiyaçları olan -veya tesir altında bırakılarak ihtiyaçları olduğuna inandırılmış buldukları- şeyleri satın alırlar.”

İşçinin ve ailesinin böyle, bir geçim için seferber olmaları onları hem vücutça, hem de ruhen yıpratır. Yazara göre bu mesele, üzerinde araştırmalar yapılmaya değer bir konudur. Zaten başka bir müşahedesi de işçinin nasıl yıprandığını gösteriyor. “Tezgâh başı genç nesil ister” diyor; otuzbeşi geçtinizse iş bulmakta güçlük çekersiniz. (Zaten otomobil sanayiinde yaş haddinin kırk olduğu en azından yirmibeş senedir biliniyor).

Ama otomobil işçisi orta sınıf hayat standardına erişmek, otomobil, çamaşır makinesi, televizyon ve benzerlerini alabilmek için böyle didiniyor, diye itiraz olunabilir. Olsun. Bunları, ve hatta düpedüz lüks eşyasını, zaruri ihtiyaçlar gibi gösterip satın aldirmek için her türlü reklâm ve propaganda tekniğini kullanan kimlerdir? Bundan kimlerin çıkarı vardır? Sonra, bu yeri ihtiyaçları karşılamak çabası Amerikan işçi ailesine neye mal olmaktadır? Orta sınıf aydınınının bunları düşünmesi gerekir.

Ve nihayet, işçi için işçi olmaktan kurtulmak, müstakil iş sahibi olmak imkânları kalmamıştır. İşçilikten idari kadrolara atılması da imkânsız. Bu yoldaki ümitler genişleyeceğine daha da daralmış ve ardında bir tevekkül tortusu bırakmıştır. İşçinin ümitleri şimdi ücretlerin yükselmesi, iş şartlarının düzelmesi, işin devamının garantisi gibi tedbirler üzerinde toplanmakta, çok genç işçiler bile, bütün iyimserliklerine rağmen, sosyal merdiveni süratle tırmanmak, üst sınıflara geçmek ümidi beslemektedir. Amerika’da, otomobil sanayii gibi en refahlı bir sanayi kolunda hâlâ iş şartlarının düzelmesinden söz etmeyi okurlarım hayretle karşılayabilirler, ama bizim yazar şöyle diyor: “İşçiler on iki dakikalık dinlenme zamanında oturacak bir yer

bulamadıkları iş yerlerinde çalışmaktan bıkmışlardır. Bir gün gelecek -ümid ederiz-, 1950 yıllarında, imalât parçalarının hareketi ve depolanması için mükemmel tesisleri olan, ama dinlenen işçinin yangın musluğu, ambalaj sandığı veya kirli ve yağlı aptesane merdiveninden başka oturacak bir yer bulamadığı yeni fabrikalar yapılmış olduğuna şaşacağız.”

Kurtulmak ümidini kaybettiği işini ise işçi sevmemektedir. “İşçinin işine karşı tavrı, nefret, utanç ve tevekkül karışımı bir histir”. Bu, sosyologların sandığı gibi, işçilik hor görüldüğünden, işçinin sosyal mevki (statü) arzusundan dolayı değildir. “Bir insanı, aklını kullandırtmayan, sonsuz, sersemletici, terletici, pis, gürültülü, bütün gücünü tüketen, yarını şüpheli ve hemen hiç bir ilerleme ümidi olmayan bir işten nefret ettiren şey sadece sosyal statü hırsı değildir.” “Fabrika işi insanı alçaltıcı bir iştir, hakikat düpedüz budur. Hayatının bir mânâsı olmasını isteyen her insan için alçaltıcıdır ve bu hakikati artık böylece görmek zamanı gelmiştir.”

Bu son nokta, kapitalist istihsalin işçinin şahsiyeti üzerindeki tesiri, istismar meselesinin bir başka cephesidir ki, bu konu üzerinde henüz bizim memleketimizde hiç durulmuyor; çünkü sadece geçinebilmek ve en basit işçi haklarının elde edilebilmesi o kadar ağır basıyor ki bu meselelere sıra gelmiyor. Ama işçilerin gerçekten mutlu bir hayata kavuşabilmeleri için kişiliklerini bütünlüğünde geliştirebilme imkânlarını bulmaları, toplumda yükselme, ilerleme yollarının onlara açık olması şarttır.

Kaldı ki yukarıda anlatılan durum en gelişmiş bir Batı memleketinin en zengin bir sanayi kolundaki durumdur. Oysa işçi sınıfı için de ücretler ve hayat standardı bakımından büyük farklar vardı. İmtiyazlı durumda olan otomobil sanayiinin işçisi böyle olursa diğerlerini varın siz kıyas edin. İkincisi, Batı’da işçi sınıfının durumunun yükseldiği ileri sürülürken, yalnız devamlı iş bulmak talihine kavuşmuş işçilerin durumuna değil, iş arayıp da bulamayanların, veya artık ıskartaya çıkarılmış ihtiyar ve hasta işçilerin, toplumda bir yer edinemeyip de bir tortu gibi toplum yapısının dibine ve dışına çöken nüfusun, hasılı toplumun iş gücü yedeğini teşkil eden bütün alt tabakaların durumuna bakmak gerekir. O yaman emekçi kütlelerin hayat tablosu daha da kararır, sönükleşir. Bir üçüncü nokta, Batı’da emekçi kütlelerin hayat seviyesinde 10. yüzyıla kıyasla kaydedilen yükselme bizim gibi az gelişmiş memleketler emekçilerinin yoksulluğu pahasına elde edilmiştir. Batı’daki durumu sadece o memleketlerin kendi iç şartlarına göre değil, dış memleketlerle, dünyanın geri kalmış ülkeleriyle olan münasebetleri çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Batı’dan kovulan yoksulluk gelip az gelişmiş memleketlerde çöreklenmiştir:

Bir nokta daha var. Batı’daki gibi bir sendikacılık hareketi oradaki gibi bir toplum düzeni içinde, ona bağlı ve onun bir parçası olarak gelişmiş ve bugünkü duruma varmıştır. Şartları, düzeni büsbütün başka olan bir toplumda; meselâ bizde, sendikacılığın aynı şekilde gelişip aynı sonuçlara varacağını sanmak bir hayal olur. Bizdeki gelişmelerin farklı bir yönde olacağı şimdiden beliriyor.

(*) Swados, Henry, “The Myth of the Happy Worker”, *Society Today and Tomorrow, Readings in Social Science*, 1961.